

ХРОНИКИ И СООПШТЕНИЈА

УДК. 949. 717. 07 (063) (049.3)

НАУЧЕН СОБИР ВО СКОПЈЕ „МАКЕДОНИЈА ВО ВОЈНИТЕ 1912-1918 ГОДИНА“

Во организација на Македонската академија на науките и уметностите во Скопје од 16 до 18 ноември 1988 година се одржа научниот собир „Македонија во војните 1912-1918 година“. На собирот со свои реферати настапија четириесетина академици и професори, проучувачи на историјата од земјата и странство.

Воведен реферат на собирот поднесе акад. Манол Пандевски под наслов „Македонското ослободително движење меѓу 1903 и 1918 година: Развојни фази, внатрешна диференцијација, политички групации, појавни облици“. Во него Манол Пандевски истакна дека трајното и заедничкото во програмските цели на македонското национално движење е барањето за државно конституирање, или, според тогашната терминологија, за политичка автономија на Македонија. Оваа борба за државност, истакнува Пандевски претставува сублимиран израз на стремежот за конституирање на нацијата, кога таа станува владеец на сопствената територија, ја зема иднината во свои раце и ги расчистува патиштата за натамошен развиток.

Пандевски, исто така, ќе каже дека „војните многу ја истенчија, но не успеаја да ја прекинат сврзувачката нишка, меѓу предвоените и повоените текови на ослободителното движење“, за на крајот од своето излагање да заклучи дека „балканскиот милитаризам и војната ја уништија маке-

донската илинденска револуција и дека Македонците мошне активно партиципираа во сите што-годе значајни настани во Македонија, во Турција и на Балканот во текот на втората половина на XIX и почетокот на XX век.“ Зборувајќи за македонското учество во Првата балканска војна Пандевски извлекува констатација од пошироко значење: „во мошне сложените македонски констелации, нашиот народ не смогна сили самиот да наложи промени со подлабоко и потрајно историско значење, па му преостануваше да се приспособува кон оние општи услови коишто превасходно ги создаваа вонмакедонски сили и фактори, но не откажувајќи се од своите национални аспирации. Така беше во времето на младотурското владеење; така и во воените години, и особено во текот Балканско-турската војна.“

Во таа смисла е карактеристичен и податокот, кој самиот за себе доволно зборува, за бројот на Македонците – учесници во Првата балканска војна. Вкупната бројка се проценува на 14 до 15 илјади учесници од Македонија, а висок процент од нив се доброволци, од кои голем дел се и учесници на Илинденското востание.

Ветеранот на југословенската и спрската историографија и современикот на војните од 1912-1918 год., акад. Васо Чубриловиќ, во својот опсежен реферат (93 чукани страници), дава безмалку краток преглед на це-

локупната историја на Македонија, акцентирајќи ја нејзината геополжба како еден од битните фактори за одредување на нејзиниот историски развој.

Во претпладневниот дел од првиот ден (16 ноември) на научниот собир свои реферати поднесоа и д-р Иван Катарциев, „Балканските војни во светлината на односите помеѓу македонското национално-револуционерно движење и политиката на соседните држави спрема Македонија“, акад. Александар Христов, „Обиди за легитимно претставување на национално-ослободителното движење во периодот од 1912-1919 г. и барање правото на самоопределување на македонскиот народ“, доп. член Блаже Ристевски, „Напори на Македонците за афирмирање на националниот легитимитет и за обезбедување на територијалниот интегритет на Македонија (1912-1919)“ и д-р Владимир Картов, „За карактерот на Балканските војни во однос на Македонија“.

За карактерот на Балканските војни, д-р Иван Катарциев, меѓу останатото, рече: „По прашањето за односот спрема Балканските војни, а особено спрема Првата балканска војна, во контекст со постоењето на македонската држава денес во историската наука респективно и во политиката, се кристализираат, генерално зборувајќи, три гледишта: едно освуѓувачко, националистичко, без оглед од која страна се гледа; големогрчка, големобугарска или големосрпска. За албанското не би зборувале. Тоа, се разбира, не се разликува од наведените три. Сите тие, балканските војни, Првата и Втората, ги третираат како ослободителни, војни за ослободување на Грците, на Бугарите, респективно на Србите од турското ропство.“

Во попладневниот дел од работата своите излагања ги поднесоа: акад. Данчо Зографски, „Меѓународното социјалистичко биро и Втората интернационала за македонското прашање“, д-р Владимир-Клод Фишера (Стразбург), „Идеите за балканската и словенската солидарност и заемност кај словенските социјалисти и настаните околу Македонија 1912-1913 го-

дина“, д-р Владо Поповски“, Српската социјална демократија, Балканските војни и македонското прашање“, д-р Живан Стојковиќ (Јесковац), „Српски социјалисти и Балкански ратови“, д-р Орде Ивановски, „Балканските социјалисти и војните во Македонија од 1912 до 1918 година“.

Во своето излагање Владимир-Клод Фишера од Стразбург настапи со темелни согледувања, како што беше и со останатите претставници од странство.

Во четвртиот, на 17 ноември 1988 год., во претпладневниот дел свои излагања поднесоа: д-р Климент Џамбазовски (Белград), „Меѓународната положба на Македонија од Берлинскиот конгрес до Балканските војни“, акад. Богумил Храбак (Нови Сад), „Македонија 1914-1918. у Бугарско-италијанским суочењима“, д-р Марко Дого (Трст), „Македонското и албанското прашање во италијанската надворешна политика во предвечерјето на Балканските војни“, д-р Ирена Ставови-Кавка (Краков), „Одгласи за Балканските војни во полскиот печат“, д-р Бранислав Вранешевски (Нови Сад), „Војвоѓанска штампа о узроцима, поводу и неминовности Првог балканског рата 1912“, д-р Владо Ивановски, „Балканските војни низ документацијата на НОБ на Македонија“, д-р Ристо Кирјазовски, „Оценки на КПГ за карактерот на Балканските војни“, д-р Александар Трајановски, „Страници за црковната положба во Македонија од 1912-1918 година“.

На попладневниот дел од собирот за „Австро-Унгарија и меѓубалканските спогодувања и конфронтации за Македонија 1912-1915 г.“, зборуваа д-р Михајло Миноски, а м-р Јован Донеv се осврна на „Односот на Австро-Унгарија спрема намерите на балканските сојузници во војните од 1912-1913 година“. „Италијанско-турската војна (1911-1912) и односот на Италија“ беше предмет на рефератот на д-р Кочо Сидовски. Кузман Георгиевски зборуваа „За некои последици од Балканските војни во Македонија“, а д-р Стојан Киселиновски за „Балканските војни и етничко-јазичните последици за македонскиот на-

род“. Д-р Славко Димевски настапи со „Македонското прашање и Антантата пред крајот на Првата светска војна“, а д-р Боро Мокров, „Погледите на А. М. Селишчев за Македонија 1912-1915 г.“ Д-р Војо Кушевски се осврна на пишувањето на странските известувачи за положбата во Македонија во текот на Првата светска војна.

На последниот ден од работата на Собирот зборуваа: д-р Бранко Панов за „Струмичкиот регион во времето на Балканските и Првата светска војна“, д-р Димитар Димески за „Прилепскиот регион во Првата балканска војна“; Ристо Бунтески се осврна на економско-социјалните последици од војните 1912-1918 во Прилеп и Прилепско, а м-р Благој Чукарски на економско-социјалните последици од војните (1912-1918) во Источна Македонија – со посебен осврт на Малешевјата; м-р Димитар Галев зборуваше за субјектите и средствата за денационализација во Југоисточна Македонија меѓу Балканските и Првата светска војна. Гурѓевка Донева-Тренчевска направи интересен осврт за „Македонија во Париското илустрирано списание „L MI OI E“ (Огледало) во Првата светска војна од 1915-1918 година“.

Советникот во Републичкиот завод за образование, Наум Димовски, зборуваше за „Третманот на карактерот на Балканските војни во наставата по историја во СФРЈ и во соседните земји (Бугарија, Грција, Албанија и Турција)“. Од направената анализа на учебниците по историја Димовски изведе заклучок дека во третманот на овие настани има и недоследности и пропусти и дека тука историската

наука мора да го направи своето. Инаку, изненадува податокот дека фондот на часови за овие настани во наставата е најмал токму во Македонија.

Проф. Мустафа Карахасан зборуваше за турската историографија за македонскиот народ во војните од 1912-1918 година, а д-р Александар Апостолов за злетовскиот регион во Балканските и Првата светска војна.

Инаку, како што оцени академикот Манол Пандевски, во завршниот збор, собирот ги исполни очекувањата во глобални рамки, со тоа што даде и нови сознанија за македонскиот фактор во војните, како и за десетгодишниот период пред тоа кога движењето на Македонија придонесе за слабеењето на Турција. Македонскиот фактор дојде до израз во текот на Првата балканска војна на територијата на Македонија, а во Втората балканска и Првата светска војна во македонската емиграција, пред сè, во Петроград и во Швајцарија.

За карактерот на Втората балканска и Првата светска војна во Македонија научниот собир покажа дека постои согласност дека немаат ништо ослободувачко во себе. Разлики постојат во гледиштата за Првата балканска војна кои се одразуваат како контраверзни кај историчарите во научните центри во Југославија. Тоа, според Пандевски, побудува интерес, но и загрижува, бидејќи колку и да се сака да се придаде ослободувачки карактер на Првата балканска војна, и овој научен собир, со факти, покажа, со таква оценка, не можеме да се согласиме.

Кочо СИДОВСКИ